

Kamusal ve Yarı-Kamusal Alanlarda Bitkilerin Estetik ve İşlevsel Kullanımlarının Değerlendirilmesi: Artvin Kenti Örneği

Banu Karasah¹, Derya Sarı, E. Seda Arslan Muhacir

Artvin Çoruh Üniversitesi, Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 08000 Artvin

¹banu_karasah@yahoo.com

Özet

Kentsel ekolojinin en önemli unsurlarından olan kentsel açık ve yeşil alanlar bilinçsiz ve plansız kentleşme sonucunda giderek azalmaktadır. Buna bağlı olarak yaşam kalitesinin düşmesi insan sağlığını da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu kapsamda kentsel yeşil dokular ve bu dokularda yer alan bitki materyalinin doğru planlanması ve kullanımı, kullanılacak bitkisel materyalin estetik, ekolojik ve fonksiyonel özelliklerinin niteliği oldukça önem arz etmektedir.

Yeşil alan ve bitki varlığı bakımından oldukça zengin olan Artvin kenti, bu alanların aktif kullanımı söz konusu olduğunda son derece yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple kentteki mevcut yeşil alan ve bitki varlığının kullanım yoğunluğu ve kent içinde düzenlenmiş alanlardaki bitki niteliği üzerinde durulması gereken konular arasındadır.

Bu çalışmada; Artvin Merkez ilçesindeki kamusal ve yarı-kamusal alanlarda kullanılan bitkiler, estetik ve fonksiyonel kullanım ilkeleri bağlamında irdelenerek, öneriler getirilmiştir. Bu kapsamda alanın incelenmesinde fotoğraflama ve yerinde tespit ile örnek alanlarda kullanılan bitkilerin nitelikleri Çizelgelere işlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Bitkilendirme tasarımı, Artvin, kentsel açık ve yeşil alanlar

Determination of Aesthetic and Functional Uses of Plants in Public and Semi-Public Areas: Case of Artvin

Abstract

As a result of the unconscious and unplanned urbanization, urban open and green spaces which are the most important aspects of urban ecology are slowly decreasing. Accordingly, the decrease in quality of life is also negatively affected human health. In this context, the urban green patterns, and patterns of the right planning and the use of plant material properties such as aesthetic, ecological and functional is very important.

Artvin where is famous with the character of green and open spaces is very insufficient for using this kind of sources. For this reason the plant material should examined and evaluated.

In this study the plants used in public and semi-public spaces are evaluated in the context of the aesthetic and functional principles. In this context the study area are examined with photography and determination techniques using evaluation tables.

Keywords: Planting design, Artvin, urban open and green spaces

Giriş

İnsan sağlığı, yaşam kalitesi ve kent ekolojisi için önemli yer tutan açık ve yeşil alanlar, bilinçsiz ve plansız kentleşme sonucu giderek azalmaktadır. Açık ve yeşil alanların en önemli elemanları olan bitkiler kullanıldıkları mekânı daha yaşanabilir ve canlı mekânlar haline getirirler (Karasah, 2006).

Bitkiler; estetik amaçlı kullanımları kadar fonksiyonel amaçlı da kullanılmaktadır. Örneğin bitkiler kimi zaman mekân oluşturma, mahremiyeti sağlama, iklim kontrolü, gürültü kontrolü gibi fonksiyonel amaçlarla kullanılırken, sahip olduğu ölçü, biçim, renk ve doku gibi görsel özellikleri ile objeleri ve mekânları birbirine bağlama, odak noktası oluşturma, manzara çerçeveleme, mekâna

hareketlilik kazandırma gibi estetik amaçlarla da kullanılmaktadır.

Peyzajda çevremizi iyileştirmek, doğanın işlevlerini korumak ve desteklemek için bitkiler, fonksiyonel bir rol oynamaktadır (Scarfone, 2007).

Bu çalışmanın amacı Artvin kentindeki kamusal ve yarı-kamusal alanlardaki bitki materyalinin kullanım özelliklerini ve kullanım amaçlarında farklılık olup olmadığını ortaya koymaktır. Buna göre Artvin kent merkezindeki 3 adet kamusal ve 2 adet yarı-kamusal alanda, kullanılan bitkiler estetik ve fonksiyonel amaçlı kullanımları açısından irdelenmiş, bitkilerin nitelikleri Çizelgelere işlenmiş, bitki kullanım örnekleri fotoğraflanmış ve öneriler getirilmiştir.

Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana materyalini Artvin kent merkezinde yer alan 3 adet kamusal (Atapark, şehir merkezi girişindeki refüj, Valilik önü tören alanı) ve 2 adet yarı-kamusal alan (Orman Bölge Müdürlüğü lojmanları, üniversite lojmanları ve konukevi) oluşturmaktadır (Şekil 1).

Çalışmada yöntem olarak ise fotoğraflama, gözlem ve yerinde tespit teknikleri kullanılmıştır. Kamusal ve yarı kamusal alanlardan seçilen 5 adet örnek alandaki bitki kullanımları fotoğraflanmıştır. Ayrıca her bir örnek alandaki bitki türleri, sayıları, fonksiyonel (odak-vurgu oluşturma, ölçek değiştirme, alan-mekan bölme, yapısal elemanları tamamlama, meyve özelliğinden faydalanma, mahremiyet sağlama-perdeleme, gölge sağlama, mekan oluşturma, hareketi yönlendirme) ve estetik amaçlı (form, doku, ölçü, renk) (Gültekin, 1994) kullanım durumları, oluşturulan Çizelgelere işlenmiştir.

Bulgular

Artvin şehir merkezi eğimli bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Bu sebepten ötürü kamusal ve yarı-kamusal alanlar, açık yeşil alan miktarı bakımından kısıtlıdır. Bu çalışmada, Artvin şehir merkezinde yer alan ve yeşil alan miktarı bakımından diğer kamusal ve yarı-kamusal alanlardan daha fazla alana sahip, 5 örnek alana ait bulgular aşağıda yer almaktadır.

Atapark'a ait bulgular

Bu kamusal araştırma alanında, yaprak, çiçek ve meyve rengi özelliği ve formlarıyla vurgu ve odak noktası oluşturarak, kullanıcıların dikkatini çekecek bitkilerin kullanıldığı ve bitkilerin genellikle bitkisel kompozisyon oluşturma ve gölge sağlama, mekan oluşturma amaçlı (Şekil 2) kullanıldığı tespit edilmiştir (Çizelge 1).

Şehir merkezi girişindeki refüje ait bulgular

Bu kamusal araştırma alanında ise bitkiler alanları-mekanları bölme amaçlı (Şekil 3), gölge sağlama, mekan oluşturma amaçlı ve çiçek ve meyve rengi özelliği ve form özelliği ile dikkat çeken bitkilerin kullanıldığı tespit edilmiştir (Çizelge 2).

Valilik binası önünde yer alan tören alanına ait bulgular

Bu kamusal araştırma alanında yaprak, çiçek, meyve rengi özelliği ve formlarıyla vurgu ve odak noktası oluşturarak kullanıcıların dikkatini çekecek bitkilerin kullanıldığı ve bitkilerin genellikle estetik amaçlı (Şekil 4) kullanıldığı tespit edilmiştir (Çizelge 3).

Orman Bölge Müdürlüğü lojmanlarına ait bulgular

Bu yarı-kamusal araştırma alanında bitkilerin genellikle gölge sağlama, mekan oluşturma amaçlı, çiçek ve yaprak rengi özelliği ile dikkat çeken bitkilerin estetik amaçlı (Şekil 5) kullanıldığı tespit edilmiştir (Çizelge 4).

Üniversite lojmanları ve konukevi'ne ait bulgular

Bu yarı-kamusal araştırma alanında bitkilerin daha çok yapısal elemanları tamamlama, meyve özelliğinden faydalanma, gölge sağlama, mekan oluşturma amaçlı (Şekil 6) ve çiçek, yaprak rengi özelliği ve form ve doku özelliği ile estetik amaçlı kullanıldığı tespit edilmiştir (Çizelge 5).

Çalışmada elde edilen bulgulara göre, kamusal alanlar özelinde bitkilerin, vurgu oluşturmak, kullanıcıların dikkatini çekmek ve daha çok estetik amaçlı kullanıldığı, yarı-kamusal alanlar özelinde ise bitkilerin genellikle, gölge sağlama, mekân oluşturma ve meyvelerinden faydalanma amaçlı kullanıldığı tespit edilmiştir. Genel olarak örnek alanlarda, bitkilerin, renk, form, doku ve ölçü gibi özellikleriyle estetik amaçlı olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Kamusal ve yarı kamusal alanlardaki mevcut durum incelendiğinde bitkisel kompozisyonlarda, daha çok egzotik bitkilerin tercih edildiği ve bitkilendirme tasarımı ilkeleri göz önünde bulundurulmadan gelişigüzel yapıldığı görülmektedir. Rastgele yapılan bu bitkilendirmeler amaca hizmet etmeyen, göze hoş gelmeyen görüntüler sunmaktadır. Örneğin bitkilerin gelecekte alacakları boyutlar (tepe tacı gibi) dikkate alınmadan, uygun olmayan mekânlarda kullanıldığı belirlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Günümüzde kent ortamlarında genellikle benzer bitki türleri kullanılmaktadır. Bu durum birbirinin tekrarı olan bitki kompozisyonlarını

meydana getirerek kentlerde tek düzeliğe neden olmaktadır. Oysaki mekana ve fonksiyonuna göre bitki seçimi, ihtiyaç–etkinlik–mekan ilişkisinin daha doğru tasarlanmasını sağlayacaktır.

Konu ile ilgili daha önceden yapılmış birkaç çalışmaya (Karaşah, 2006; Acar ve ark., 2007; Acar ve Sarı, 2010; Karaşah ve Var, 2012) göre benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir:

Karaşah (2006) çalışmasında, yapılan tasarımlarda tasarım öğelerinden özellikle ölçüye dikkat edilmediği ve tasarımlarda öğelerin bir araya getirilişlerinde ilkelerin göz önünde bulundurulmadığını ortaya koymuştur.

Acar ve arkadaşlarının (2007), çalışmasında, görsel olarak bitkilerin doku, habitus ve vurgu özelliğinin öne çıktığını belirlemiş ve geleneksel konutlarda bitkilerin meyveden yararlanma ve çiçek özelliğinin daha çok tercih edildiğini ifade etmiştir.

Acar ve Sarı (2010), bitkilerin, estetik–görsel, mekansal–fonksiyonel, ekolojik ve sosyokültürel özelliklerini incelemiş, özellikle meyve özelliği olan ve yöreye ait bitki türlerinin konut bahçelerinde daha çok kullanıldığını, çiçek ve form güzelliği, yönlendirme, perdeleme, hava kirliliğine toleranslı olma özelliğine sahip egzotik bitki türlerinin ise site alanlarında daha fazla kullanıldığını belirlemişlerdir.

Karaşah ve Var (2012), çalışmalarında, hatalı olarak bitkilendirme yapılan alanları seçmişler, seçilen alanlarda yanlışlıkları belirleyerek fotoğraflamışlar ve ileride oluşabilecek sorunları çeşitli programlar (Autocad ve Photoshop) yardımıyla ortaya koymuşlardır.

Sonuç olarak, kamusal ve yarı kamusal alanlarda bitkilendirmelerin mekan–etkinlik

ilişkisine uygun olacak şekilde yapılması ve egzotik bitkilerin yanı sıra doğal bitki türlerinin de kompozisyonlara katılması hem ekolojik açıdan hem de kent kimliği açısından daha etkili sonuçlar elde etmemizi sağlayacaktır.

Kent içerisinde önemli bir yer tutan kamusal ve yarı kamusal alanlardaki bitki materyalinin doğru planlanması ve değerlendirilmesi, kullanıcıların bitkilerden estetik ve fonksiyonel açıdan maksimum düzeyde faydalanabilmelerine yardımcı olacaktır.

Kaynaklar

- Acar, C., H. Acar, E. Eroğlu, 2007. Evaluation of Ornamental Plant Resources to Urban Biodiversity and Cultural Changing: A Case Study of Residential Landscapes in Trabzon City (Turkey), Building and Environment, 42: 218–229.
- Acar, C. ve D. Sarı, 2010. Kentsel Yerleşim Alanlarındaki Bitkilerin Peyzajda Kullanım Tercihleri Açısından Değerlendirilmesi: Trabzon Kenti Örneği, Ekoloji, 19(74): 173–780.
- Gültekin, E., 1994. Bitki Kompozisyonu, Ç. Ü. Ziraat Fakültesi Ders Kitabı, No: 10, Adana.
- Karaşah, B., 2006. Kentsel Dokuda Bitkilendirme Tasarımında Yapılan Yanlışlıkların Belirlenmesi “Trabzon Örneği”. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 165s.
- Karaşah, B. ve M. Var, 2012. Trabzon ve Bazı İlçelerinde Kent Dokusundaki Bitkilendirme Tasarımlarının Ölçü–Form Açısından İrdelenmesi, Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 14: 1–11.
- Scarfone, S. C., 2007. Professional Planting Design An Architectural and Horticultural Approach For Creating Mixed Bed Plantings, John Wiley & Sons. Inc., Hoboken, New Jersey. pp. 272.

Şekil 1. Artvin kent merkezindeki çalışma alanları

Şekil 2, 3. Atapark'tan görünüm (Orijinal, 2012)

Şekil 4, 5. Kent merkezi giriş kısmında yer alan refüj alanından görünüm (Orijinal, 2012)

Şekil 6, 7. Valilik binası önünde yer alan tören alanından görünüm (Orijinal, 2012)

Şekil 8, 9. Orman Bölge Müdürlüğü lojmanlarından görünüm (Orijinal, 2012)

Şekil 10, 11. Üniversite lojmanları ve konukevi bahçesinden görünüm (Orijinal, 2012)

Çizelge 1. Atapark'taki mevcut bitki türleri

Bitki no	Alandaki Mevcut Bitki Türleri	Bitki Adeti	Fonksiyonel özellikler							Estetik özellikler	
			Odak noktası–Vurgu oluşturma	Ölçek değiştirme	Alanları ve mekânları bölme	Yapısal Elemanları Tamamlama	Meyve Özelliğinden Faydalanma	Mahremiyeti sağlama, Perdeleme	Gölge ve Mekân oluşturma	Hareketi yönlendirme	Çiçek/ meyve/ gövde/ veya yaprak rengi özelliği
1	Thuja pilicata	2	*								*f
2	Berberis thunbergii ‘Atropurpurea’	11								*y	
3	Rosa sp.	5								*ç	
4	Pyracantha coccinea	10			*				*	*m	
5	Juniperus horizontalis	18									
6	Hedera helix	16				*		*			
7	Catalpa bignonioides	5						*			
8	Ampelopsis quinquefolia	19				*		*		*y	
9	Prunus cerasifera "Atropurpurea"	8		*				*		*ç, y	
10	Viburnum opulus	2								*ç	
11	Picea abies	5	*								*f
12	Salix babylonica	1						*			*f
13	Aesculus hippocastanum	3						*			
14	Spirea bumalda	6								*ç	
15	Cedrus atlantica	3	*								*f
16	Tilia tomentosa	5						*		*y	
17	Weigela floribunda	8								*ç	
18	Morusalba ‘Pendula’	4	*								*f
19	Thuja occidentalis	1	*								*f
20	Forsythia intermedia	4								*ç	
21	Platanus orientalis	3						*			
22	Picea pungens ‘Glauca’	3	*							*y	*f
23	Cotoneaster horizontalis	7								*m	
24	Picea orientalis	4									*f
25	Nerium oleander	1								*ç	*f
26	Photinia serrulata	20								*y	
27	Buxus sempervirens	3									
28	Ligustrum vulgare	8	*						*		
Y: yaprak; C: çiçek; M: meyve; F: form; Ö: ölçü											

Y: yaprak; Ç: çiçek; M: meyve; F: form; Ö: ölçü

Çizelge 2. Şehir merkezi refüjdeki bitki türleri

Bitki no	Alandaki Mevcut Bitki Türleri	Bitki Adeti	Fonksiyonel özellikler								Estetik özellikler	
			Odak noktası-Vurgu oluşturma	Ölçek değiştirme	Alanları ve mekânları bölme	Yapısal Elemanları Tamamlama	Meyve Özelliğinden Faydalanma	Mahremiyeti sağlama, Perdeleme	Gölge ve Mekân oluşturma	Hareketi yönlendirme	Çiçek/ meyve/ gövde / veya yaprak rengi özelliği	Ölçü, Form, Doku özelliği
1	Thuja occidentalis	5			*							*f
2	Cedrus deodora	44							*			
3	Cupressus arizonica	13							*			
4	Picea abies	4							*			
5	Thuja orientalis	12										*f
6	Nerium oleander	32			*						*ç	*f
7	Paulownia tomentosa	1							*		*ç	
8	Chamaecyparis lawsoniana	3			*						*y	*f
9	Ailanthus altissima	6			*				*		*y	
10	Sequoia sempervirens	11							*			
11	Juniperus foetidissima	1			*							*f
12	Cryptomeria japonica	2							*			
13	Buxus sempervirens	1			*							
14	Chamaecyparis pisifera "Boulevard"	1			*							*f
15	Ligustrum japonicum	1			*							
16	Syringa vulgaris	2			*						*ç	
17	Eriobotrya japonica	1					*		*			
18	Viburnum tinus	1			*						*ç	
19	Hibiscus syriacus	1			*						*ç	
20	Populus tremula	1							*			
21	Euonymus japonica	1			*						*y	
22	Tilia tomentosa	2							*		*y	

Y: yaprak; Ç: çiçek; M: meyve; F: form; Ö: ölçü

Çizelge 3. Tören alanındaki bitki türleri

Bitki no	Alandaki Mevcut Bitki Türleri	Bitki Adeti	Fonksiyonel özellikler								Estetik özellikler	
			Odak noktası-Vurgu oluşturma	Ölçek değiştirme	Alanları ve mekânları bölme	Yapısal Elemanları Tamamlama	Meyve Özelliğinden Faydalanma	Mahremiyeti sağlama, Perdeleme	Gölge ve Mekân oluşturma	Hareketi yönlendirme	Çiçek/ meyve/ gövde / veya yaprak rengi özelliği	Ölçü, Form, Doku özelliği
1	Pyracantha coccinea	2	*	*		*					*m	
2	Nerium oleander	4									*ç	
3	Euonymus japonica	1									*y	
4	Euonymus fortunei	1	*			*					*y	
5	Thuja occidentalis	1										*f
6	Salix babylonica	1							*			
7	Rosa sp.	6									*ç	
8	Pinus pinea	1		*								*f
9	Chamaecyparis lawsoniana	3										*f
10	Lagerstroemia indica	1	*								*ç	
11	Hibiscus syriacus	1	*								*y	
12	Pittosporum tobira	5										
13	Biota orientalis	4	*								*y	
14	Cupressus macrocarpa	2	*								*y	*f
15	Platanus orientalis	1							*			

Y: yaprak; Ç: çiçek; M: meyve; F: form; Ö: ölçü

Çizelge 4. Orman Bölge Müdürlüğü lojmanları

Bitki no	Alandaki Mevcut Bitki Türleri	Bitki Adeti	Fonksiyonel özellikler								Estetik özellikler	
			Odak noktası-Vurgu oluşturma	Ölçek değiştirme	Alanları ve mekânları bölme	Yapısal Elemanları Tamamlama	Meyve Özelliğinden Faydalanma	Mahremiyeti sağlama, Perdeleme	Gölge ve Mekân oluşturma	Hareketi yönlendirme	Çiçek/ meyve/ gövde / veya yaprak rengi özelliği	Ölçü, Form, Doku özelliği
1	Wisteria chinensis	3						*	*		*ç	
2	Lauracerasus officinalis	1					*					*d
3	Cotoneaster nummularia	2									*m	
4	Ginkgo biloba	1	*						*		*y	
5	Nerium oleander	6									*ç	*f
6	Thuja occidentalis	3										*f
7	Berberis vulgaris	1									*ç	
8	Berberis thunbergii 'Atropurpurea'	1									*y	
9	Lonicera tatarica	1									*ç	
10	Rosa sp.	7									*ç	
11	Paulownia tomentosa	2									*ç	
12	Punica granatum	1									*ç, y	
13	Mahonia aquifolium	3									*ç	
14	Buxus semperviens	1										
15	Tilia tomentosa	1							*		*y	
16	Picea orientalis	1							*			
17	Acer saccharinum	1							*		*y	
18	Cupressus arizonica	1							*			

Y: yaprak; Ç: çiçek; M: meyve; F: form; Ö: ölçü

Çizelge 5. Üniversite lojmanları ve konukevi

Bitki No	Alandaki Mevcut Bitki Türleri	Bitki Adeti	Fonksiyonel özellikler								Estetik özellikler	
			Odak noktası-Vurgu oluşturma	Ölçek değiştirme	Alanları ve mekânları bölme	Yapısal Elemanları Tamamlama	Meyve Özelliğinden Faydalanma	Mahremiyeti sağlama, Perdeleme	Gölge ve Mekân oluşturma	Hareketi yönlendirme	Çiçek/ meyve/ gövde/ veya yaprak rengi özelliği	Ölçü, Form, Doku özelliği
1	Acacia dealbata	1									*ç	
2	Acer platanoides	3							*		*y	
3	Acer pseudoplatanus	1							*			
4	Ampelopsis sp.	20				*		*			*y	
5	Callistemon citrinus	1	*								*ç	
6	Camelia japonica	2									*ç	*d
7	Canna sp.	1									*ç, y	*f
8	Cedrus atlantica	1									*y	*f
9	Cedrus deodara	2			*	*						*f, ö
10	Cedrus libani	1		*		*						*f
11	Cerasus avium	2					*				*ç	
12	Cercis siliquastrum	4									*ç	
13	Cotinus coggyria	1									*y	*f, d
14	Cotoneaster horizontalis	2	*								*ç	
15	Cupressocyparis leylandii	20			*	*		*		*		*f
16	Cydonia japonica	1									*ç	
17	Cydonia vulgaris	3					*				*y	
18	Eriobotrya japonica	4				*	*					
19	Fatsia japonica	1									*ç, m	*d

20	Hedera helix	1				*					*y	
21	Hibiscus syriacus	1									*ç	
22	Juglans regia	1					*		*			
23	Juniperus sabina	6										*f
24	Lonicera sp.	11						*			*ç	
25	Magnolia grandiflora	1	*						*		*ç, y	
26	Magnolia soulangeana	1									*ç	*f, d
27	Malus sp.	1					*		*			
28	Morus alba	5					*					
29	Morus alba 'Pendula'	1					*				*ç, m	*ö, f
30	Nerium oleander	2	*								*ç	
31	Olea europea	19					*	*			*y	
32	Philadelphus coronarius	1									*ç	
33	Pinus pinea	4	*				*					*f
34	Pinus sylvestris	1										
35	Pittosporum tobira 'Nana'	3	*									*f
36	Platanus orientalis	1	*						*		*y	
37	Prunus cerasifera 'Atropurpurea'	4									*ç	
38	Prunus sp.	2					*					*ç
39	Pseudotsuga menziesii var. viridis	1	*		*			*		*		*f
40	Punica granatum	3									*y, ç	
41	Pyrus sp.	2				*					*ç	
42	Rosa sp.	15								*	*	
43	Rosmarinus officinalis	1									*y, ç	
44	Spiraea vanhouttei	1								*	*ç	*f
45	Syringa vulgaris	1									*ç	
46	Taxus baccata	1								*		*f
47	Thuja occidentalis	8			*					*		
48	Thuja orientalis	2								*		*f
49	Tilia tomentosa	1						*			*y	
50	Viburnum tinus	60		*					*		*ç	*d
51	Vitis vinifera	1				*						
52	Wisteria chinensis	1					*				*ç	

Y: yaprak; Ç: çiçek; M: meyve; F: form; Ö: ölçü